

vány vlivem tzv. zvládacích mechanismů). Nezbyvá tak než se spolehnout na objektivní charakteristiky pracovního poměru, jako je smlouva na dobu určitou nebo částečný úvazek. Tyto vlastnosti však nemusejí být vždy ukazatelem pracovní nejistoty. Někteří zaměstnanci totiž považují zkrácený úvazek za benefit – dávají přednost volnému času, případně disponují tak vysokým výdělkem, který jim umožňuje pracovat kratší dobu, aniž by je to jakkoli ohrožovalo v jejich pracovní kariéře. Někteří zaměstnanci pracující na zkrácený úvazek navíc mohou mít i další stabilní příjmy, které nejsou v rámci analýzy zohledněny (např. příjem z investic či pronájmu).

Po pandemii se v tomto ohledu pracovní trh proměnil doslova skokově. Zkrácený úvazek, možnost práce z domova, či dokonce neomezené pracovní volno jsou pro mnohé vyhledávanými charakteristikami tzv. dobré práce. Během pandemie se navíc ukázalo, že nejrychleji se dokázaly nové situace přizpůsobit osoby disponující takovým vzděláním, které akcentuje větší flexibilitu zaměření. Bylo by jistě přínosné analyzovat proměnu role vzdělání a proměnu pracovního trhu u nás i v kontextu změn spojených s pandemií covidu-19.

Chtěla bych především ocenit, jak dokázal Tomáš Doseděl zúročit různé perspektivy vlastního odborného zaměření, tedy sociologie a výpočetní techniky, a to zejména v oblasti precizní práce s kvalitativními daty a statistickými metodami. Sympatický je také způsob propojení publikace s webovou stránkou www.rolevzdelavani.cz, čímž autor v knize dokázal udržet statistické ukazatele na nejnižší možné míře, aby byla kniha „stravitelná i pro publikum, které si ve statistickém modelování nijak nelíbí“ (s. 53).

Zuzana Velenská
Fakulta humanitních studií,
Univerzita Karlova

Libor Benda: Akademická svoboda jako filosofický problém: Pravda, spravedlnost a profesionální odpovědnost

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2020, 172 s.

Jak přímočarý název napovídá, v knize *Akademická svoboda jako filosofický problém: Pravda, spravedlnost a odpovědnost* se Libor Benda zabývá pojmem akademické svobody, čímž, jak sám v úvodu podotýká, přináší téma hojně diskutované v USA na českou půdu, minimálně co se odborných publikací týče. Benda považuje akademickou svobodu za „fundamentální princip“ pro fungování akademických institucí, jak je v knize mnohokrát zdůrazněno, a právě proto se vydává jak na historický, tak na teoretický exkurz za účelem odhalení kořenů tohoto konceptu. Cílem knihy je zodpovědět tři základní otázky: co je akademická svoboda, jak se akademická svoboda vztahuje k intelektuální svobodě a ke svobodě slova a jak může být akademická svoboda zdůvodněna (s. 12).

Knihy je rozdělena na tři kapitoly: 1. „Pojem akademické svobody“, 2. „Dva póly současné debaty o akademické svobodě“ a 3. „Mezi spravedlností a pravdou: profesionalizované pojetí akademické svobody“. V první kapitole se autor věnuje konceptuální analýze pojmu akademické svobody, jejíž výsledky následně využívá ke komparativní analýze dvou odlišných přístupů k tomuto pojmu v kapitole druhé. Třetí kapitola poté využívá poznatky z obou předchozích kapitol, které slouží jako základ pro výstavbu autorova vlastního definování pojmu akademické svobody.

V konceptuální analýze pojmu akademické svobody se Benda věnuje jak historii pojmu samotného, tak jeho ukotvení v právních rádech některých zemí. Akademická svoboda je zde představena jako koncept úzce spojený s konceptem univerzity a jeho ustavováním. Ve středu pozornosti stojí prostředí Spojených států amerických a Německa. Přestože je deklarova-

ným cílem autora přenášení debaty do jiného než amerického diskurzu, děje se tak v rámci diskurzivních podmínek přináležejících prostředí právě americkému, potažmo anglosaskému. Historie akademické svobody v českém prostředí je zde zmíněna přibližně na dvou stranách textu a týká se pouze garance akademické svobody a akademických práv v rámci zákona o vysokých školách, tedy od roku 1998, a také v kontextu boloňského dokumentu Magna Charta Universitatum (viz s. 29–31). Historie tohoto pojmu v českém kontextu je zajiště ovlivněna vývojem na území Německa, Benda však explicitně historicko-právní propojení těchto kontextů bohužel neanalyzuje.

Ačkoli autor opakovaně v první kapitole zmiňuje komplikovanost vztahu mezi státní mocí a akademickou svobodou či fakt, že „akademická svoboda není samozřejmostí“ a je naopak „velmi křehkým konceptem“, k překvapení českého či slovenského čtenářstva zcela opomíjí útlak akademických svobod, byť třeba ne zákonem ustanovený, ale stále principiálně existující, za komunistického režimu na československém území. Zmíněn je jen šřeji na s. 37 následovně: „Historická zkušenost s nacistickým a komunistickým režimem v Evropě dokládá, že formální deklarace akademické svobody z ní v žádném případě nečiní samozřejmost a že akademická svoboda – jakkoliv se může zdát v evropské i americké kultuře pevně zakotvena – může být zase kdykoli ztracena.“ Stran toho, že by bylo vhodné v tomto momentě odkázat na relevantní literaturu dokládající tento nesoulad deklarace určitého stavu a stavu reálného, obzvláště v knize, jež se zabývá mimo jiné praktickými implikacemi konceptu akademické svobody, lze se pozastavit i nad tím, že autor ihned přechází k výroku, že akademická svoboda může být akademikům odpírána i v netotalitárních režimech. Ona historická zkušenost s totalitárními režimy ve spojitosti s omezováním akademické svobody je

tak rétoricky redukována na floskuli a všeobecnou znalost. Ani odpírání akademické svobody v netotalitárních režimech není předvedeno na českém, případně alespoň evropském příkladu, autor se ihned vrací do amerického kontextu.

Tento přístup je problematický jak z hlediska čtenářské zkušenosti a autorových cílů, ale především z hlediska metodologie. Autor vrší přístupy právní a historické, které prokládá příklady i z širšího politického diskurzu, jako je pronásledování akademiků za McCarthyho prezidentsví, které má být ukázkou onoho omezování akademických svobod. Toto prolínání reálných aplikací a implikací s určitým *de iure* stavem je zajiště legitimní filozofickou metodou, nedostatkem je nesystematické vybírání oněch „praktických“ příkladů a absence explicitní analýzy. S omezováním akademických svobod za totalitárních režimů je zde zacházeno jako s určitou lidovou moudrostí bez uvedení konkrétních způsobů, jak k němu dochází. Zdá se, že autor zde spoléhá na čtenářské deduktivní schopnosti, to však není na místě. Břímě analýzy zde má být zajiště na straně autorově. Z textu není jasné, zda to znamená, že je v totalitárních režimech akademická svoboda i *de iure*, či jen *de facto*. Pokud pouze *de facto*, čím se liší od omezování v režimech netotalitárních? Absence rozdílů je samozřejmě možná, není ale možné k jednomu přistupovat jako k obecně známému faktu a k druhému jako k něčemu překvapivému.

Dále autor přistupuje ke vztahu akademické svobody k intelektuální svobodě a svobodě slova, přičemž akademickou svobodu zužuje na svobodu přináležející určité profesi a funkci, čímž ji odděluje od svobod přináležejících občanům obecně (s. 42–55). Toto vymezení je dle Bendy zásadní, jelikož dochází ke zpochybňování nutnosti akademické svobody (s. 55–56). Za hlavní argument pro zachování akademické svobody autor považuje tzv. epistemickou funkci univerzit a akademické pro-

fese, která je základním stavebním kamenem jednoho ze dvou hlavních pojetí konceptu akademické svobody. Druhé pojetí se pak soustřeďuje spíše na sociální funkci univerzit a akademické profese (s. 57). Autor tyto dva přístupy k definici akademické svobody a jejich způsoby argumentace shrnuje následovně: „... přístup konzervativní, který klade důraz na zmíněnou epistemickou funkci jakožto producenta a zprostředkovatele pravdivého poznání, a přístup liberální, jenž se přiklání k relativistickému pojetí pravdy a který smysl akademie a akademické svobody místo toho spatřuje v její politické, demokratické a společensky emancipační funkci“ (s. 65).

V druhé kapitole se autor věnuje komparativní analýze těchto dvou přístupů, přičemž zástupci liberálního či sociálního přístupu zde jsou Judith Butlerová a Denis Rancourt a zástupci přístupu konzervativního jsou Joanne Williamsonová a David Horowitz. Pro první přístup je zásadním rysem podminěnost akademické svobody – dle Butlerové může být akademická svoboda realizována až ve chvíli, kdy jsou splněny akademické svobody (s. 78). Pojem akademické svobody je v rámci tohoto přístupu politizován a do jisté míry zde mizí rozdíl mezi svobodou akademickou a politickou (s. 80).

Pro konzervativní přístup je typická depolitizace, Williamsonová hovoří o akademii jako o „tržišti idejí“ založeném na osvícenských ideálech, kde figurují zcela racionální aktéři, a kritizuje současné nahrazování akademické svobody „akademickou spravedlností“, jelikož se zasazuje o depolitizaci akademického prostředí (s. 83–86). K podobnému názoru se přiklání David Horowitz, jenž požaduje intelektuální diverzitu namísto současného údajného levicového monolitu.

Benda v posledním oddílu kapitoly oba přístupy podrobuje kritické reflexi, přičemž prvnímu přístupu vytýká především rozmazání hranic politiky a akademie, které dle něj připravuje akademii a akademiky

o mimořádné postavení, včetně výsadního postavení epistemické autority (s. 104). V tomto kroku vidí nebezpečí ve smyslu smíšení svobody akademické se svobodou slova a politickou svobodou (s. 105).

Největší slabinou pojetí Williamsově a Horowitzze je dle autora opomíjení společenskovědních poznatků, jako je zpochybnění možnosti objektivní pravdy, racionality či stoprocentní objektivity. Benda konzervativnímu přístupu vytýká absenci argumentace proti těmto poznatkům, což jde samo o sobě proti vlastním pravidlům jádrového konceptu „tržště idejí“ (s. 107).

Z hlediska soudržnosti a logiky knihy je zvláštním krokem nejprve uvést dva rozdílné přístupy k akademické svobodě (epistemický vs. sociální) a až poté k nim přiřadit jejich hlavní představitele, jelikož není jasné, do jaké míry toto rozdělení vychází z historicko-právního exkurzu kapitoly první, resp. se zdá, že z něj v podstatě nevychází.

Ve třetí kapitole autor přichází s vlastní koncepcí pojmu akademické svobody, v němž se snaží vyhnout problémům, na které naráží liberální a konzervativní pojetí. Dle Bendy jsou oba tyto přístupy moc odtržené od reálné akademické praxe a vycházejí spíše z abstraktního pojetí akademie (s. 112). Autor proto volí přístup opačný: „Akademická svoboda je tedy přízpůsobována povaze akademické praxe, nikoli naopak.“ (s. 113) Před přistoupením k definici akademické praxe a akademické svobody se autor věnuje vědecké formě života a její demarkaci, jelikož „Přinejmenším některé formativní aspirace vědecké formy života by tudíž měly platit i pro akademickou formu života jako takovou.“ (s. 124–125) Jako zásadní aspekt akademické formy života považuje autor Fishovu akademizaci spočívající ve vyjmutí zkoumaného objektu z každodenního sociálněpolitického kontextu a jeho zasazení do akademické terminologie ve snaze o neutralitu a objektivitu (s. 126). Autor shrnuje formativní aspirace akademické formy života následovně:

hledání pravdy, komunalismus, univerzalizmus, nezaujatost, organizovaný skepticismus, upřímnost, odbornost, akademizace (s. 130). Akademická praxe je tedy definována jako akademická forma života, tedy: „jako soubor rodově podobných praktik, jež se vyznačují dodržováním specifického souboru formativních aspirací“ (s. 133). Tato definice akademické praxe je základem pro ono profesionalizované pojetí akademické svobody, které autor charakterizuje následovně: „akademická svoboda je zde pojímána jako prostředek, který nemá sloužit ke změně funkce akademie a profesionální náplně akademické činnosti, ale který má právě naopak sloužit k zachování a ochraně prvků, jež jsou pro akademii jako akademii určující a bez nichž si ji ve své nynější podobě nelze představit“ (s. 134). Benda se uchyluje, jak sám podotýká, k výrazně konzervativnímu pojetí akademické svobody, nikoliv však ve smyslu konzervatismu v linii s Williamsovou, která se navrácí k osvícenským ideálům, ale ve smyslu praktického konzervatismu ve snaze o apolitizaci akademického prostředí, čímž se vyhýbá problémům pojetí liberálního.

Závěrem třetí kapitoly ukazuje autor funkčnost své koncepce, a to nejprve na příkladech, jež byly uvedeny v kapitole druhé. V případě argumentace Butlerové podporující bojkot izraelských univerzit na podporu univerzit palestinských upozorňuje na to, že se jedná o akt patřící do politické, nikoliv akademické sféry, a proto je z hlediska jeho pojetí akademické svobody neoprávněný. V případě Williamsové a veřejného popírání holocaustu tvrdí, že takovým činem by akademik vystupoval v rozporu s konsenzem dané vědecké a akademické komunity, čímž by narušoval integritu. Akademik může takto činit pouze mimo svoji akademickou pozici, tedy jako občan, je-li to umožněno lokálním právním rámcem. Dále uvádí analýzu častěčně českého případu týkajícího se akademické svobody, konkrétně pozvání kli-

nického psychologa Jordana Petersona na Univerzitu Palackého v Olomouci, kde opět podotýká, že je důležité rozlišovat mezi tím, zda by Peterson řečnil v hranicích své odbornosti, tedy klinické psychologie, či by se jednalo o projev týkající se jeho konzervativních politických názorů. V prvním případě by byl chráněn akademickou svobodou, v druhém případě pouze svobodou slova.

Největší přínos publikace spatřuji v důkladném rozlišování mezi intelektuální svobodou, svobodou slova a akademickou svobodou, které bývají velmi často jak v odborném, tak v celospolečenském diskurzu používány synonymně. Bendova konzervativní definice akademické svobody jako svobody profesionalizované je elegantním a funkčním řešením problémů, na které naráží radikálnější přístupy k tomuto konceptu. Kniha je proto vhodná jak pro odbornou, tak pro širokou veřejnost, jelikož přehledně představuje problematiku akademické svobody.

*Michaela Fikejzová
Fakulta humanitních studií,
Univerzita Karlova*

Cennydd Bowles: *Etika budoucnosti*

Praha, Academia 2021, 247 s.

Cennydd Bowles svou druhou knihu zasvětil etice nových technologií. Anglický designér a konzultant technologických společností v ní zasazuje aktuální otázky informačních technologií, digitálních korporací, ale také kybernetiky do rámců moderních etických teorií. Bowlesův text je otevřenou výzvou k morální sebereflexi zejména zástupcům technologického průmyslu. Zdůrazňuje, že technologie nejsou neutrální a že jsou přímo spjaté s lidskými postoji a předsudky. Nabádá také, aby technologové ve svém každodenním rozhodování zohledňovali zájmy mnohem širší části společnosti, než jsou firemní akcionáři.